

Lectio praecursoria¹

Ero Ojanen

Arvoisa vastaväittäjä, arvoisa kustos, hyvät kuulijat.

Tänään tarkastettava tutkimukseni *Henki ja sivistys* juontaa juurensa jo kaukaa. Kiinnostuin Johan Vilhelm Snellmanin ajattelusta opiskeluaikanani Jyväskylässä noin 40 vuotta sitten. Luku 40 on länsimaisessa kulttuurissamme eräs aivan erityinen luku. 40 vuotta – tai toisinaan myös 40 päivää – esiintyy esimerkiksi Raamatussa ja sittemmin vaikkapa länsimaisessa oikeusajattelussa sellaisen ajanjakson pituutena, jolloin jokin tietty asia on käyty läpi ja jokin tietty vaihe tai jakso kuljettu loppuun. Ehkä on siis paikallaan juuri nyt esittää ainakin jonkinlainen välitilinpäättös tästä pitkäaikaisesta harrastuksestani ja siten siirtää se ikään kuin uuteen vaiheeseen.

Kiinnostukseni viriämiseen vaikutti oikeastaan useampikin samaan aikaan ilmaantunut syy. Filosofian opettajani professori Reijo Wilenius työskenteli juuri tuohon aikaan aktiivisesti Snellman-tutkimuksen parissa ja piti Snellmanin hengenfilosofiasta erittäin hienon ja syvällisen luentosarjan, jonka anti sittemmin ilmestyi myös kirjana *Snellmanin linja* vuonna 1978. Snellmanin hengenfilosofia tai persoonallisuuden käsite on ken-

---

¹Ojanen, Ero 2016. *Henki ja sivistys: paikallisuuden näkökulma J.V. Snellmanin ajattelussa Saima-lehden 1844–1846 Kuopiota käsittelevän aineiston valossa*. Kuopio: Snellman-instituutti. (Väitös 1.4.2016, Itä-Suomen yliopisto, Kuopio.)

ties vähemmän viljelty alue kuin eräät muut Snellmanin ajattelun painopisteet ja katson, että professori Wileniuksen tutkimustyö on edelleen sillä alueella ylittämätöntä.

Kandidaatintutkintoni jälkeen pääsin toimittamaan Snellmanin teosten neliosaista valikoimaa, joka ilmestyi 1982. Siitä alkoi pitkä rupeama erilaisten Snellman-editioiden parissa. Kun Snellmanin uudet *Kootut teokset* päätettiin julkaista kokonaisena sarjana myös suomen kielellä, olin tässä suomennostyössä mukana 1980-luvun puolivälistä eri vaiheiden kautta 2000-luvun alkuun saakka, jolloin kyseinen teossarja ilmestyi painosta.

Nyt tarkastettavan tutkimukseni aiheenvalinta juontaa kuitenkin toisellakin tapaa Jyväskylän opiskeluvuosiin. 1970-luvun jälkipuoliskolla syntyi etenkin opiskelijoiden ja nuorempien tutkijoiden keskuudessa vilkas keskustelu yliopiston luonteesta, mihin aihetta antoi silloin toteutettu ja kritiikkiä osakseen saanut yliopiston hallinnonuudistus – jälkeensä katsoen yksi monista sen kaltaisista. Tuossa kriittisessä keskustelussa nousi voimakkaasti jälleen kerran esille vanha saksalaisperäinen ajatus sivistysyliopistosta, ja koska tuon tradition suomalainen klassikko on juuri J. V. Snellman, niin hänen ajatuksensa akateemisen opiskelun luonteesta kaivettiin esille, ja me silloiset opiskelijat innostuimme niistä vahvasti. Tuo ajatustraditio koettiin edelleen elävänä ja tarpeellisena.

Se, että tutkimuksessa sen nimeä myöten nostan esille sivistyksen käsitteen, juontaa juurensa noilta ajoilta. Olen siitä lähtien ollut kiinnostunut snellmanilaisesta sivistysajattelusta, joka on luullakseni suuresti vaikuttanut koko omaan toimintaani. Juuri sivistyksen käsite on ollut se konkreettinen punainen lanka, joka on pitänyt Snellman-harrastustani koossa. Käsitteet ja tulkinnat ovat joiltain osin muuttuneet mutta ehkä hyvinkin paljon pysyneet samoina tai jossain kohdin palanneet siihen, mistä alkuun lähtivätkin.

Vaikka itse koin akateemisen sivistyksen hyvin voimakkaasti ja positiivisesti, päädyin silti jättämään yliopiston ja olen tehnyt elämäntyöni muualla. En kuitenkaan heti luopunut jo 1980-luvulla aloittamistani jatko-opinnoista, joiden aiheena aivan aluksi oli Snellmanin historianfilosofia. Oma työskentelyni lehtialalla ja myöhemmin myös vapaan sivistystyön kentällä saivat minut kuitenkin muuttamaan aihettani. Yhä enemmän alkoi askarruttaa filosofian ja niin sanotun käytännön problematiikka, joka Snellmanille oli keskeinen. Myös mainitussa *Koottujen teosten* käännösprojektissa minun osalleni työryhmässä tuli nimenomaan lehtikirjoituksia – muun muassa suurin osa Saima-lehden kirjoituksista – ja

siltä pohjalta oli luonteva valita tutkimusaiheeksi Snellmanin lehtimiestyö filosofian ja käytännön suhteen kannalta katsottuna.

Aikaa ja käytännön mahdollisuuksia tutkimustyön jatkamiselle ei kuitenkaan riittävästi löytynyt ja päätin lopullisesti luopua hankkeestani, kunnes kuopiolainen Snellman-tutkija professori Juha Hämäläinen sai muun yhteistyömme myötä minut 2010-luvulle tultaessa vielä kerran pyörtämään päätökseni ja viemään väitöskirjani päätökseen. Filosofian ja käytännön suhde pysyi edelleen keskiössä, samoin lehtimiestyö ja nimenomaan Saima-lehti, jonka tunsin myös kääntäjän ominaisuudessa sangen tarkoin. Suomentajan työ antoiakin mielestäni tekstiin hieman erilaista näkökulmaa kuin pelkkä tutkijan tavanomainen näkökulma.

Sen sijaan työn fokusointi nimenomaan Saima-lehden paikalliseen, Kuopiota koskevaan, aineistoon syntyi tässä viimeisessä vaiheessa. Tähän rajaukseen päädyin yhdessä työni ohjaajien professori Hämäläisen sekä professori Simo Skinnarin kanssa useastakin syystä. Saima-lehden pienistä kirjoituksista koostuva paikallinen aineisto oli kaikessa aikaisemmassa Snellman-tutkimuksessa ja kirjoittelussa jäänyt lähes olemattomalle huomiolle. Halusin osoittaa, että vaikka Snellmania näennäisesti on tutkittu paljon, hänestä on mahdollista löytää yhä uudelleen tuoreita näkökulmia. Päinvastoin, J. V. Snellman on Suomessa aihe, jonka ympärille on rakentunut ja jonka ympärillä voidaan tietoisesti ylläpitää todellista tutkimustraditiota, mikä myös edellyttää uuden tutkimuksen tekoa hyvin tietoisena kaikesta jo olemassa olevasta aiemmasta tutkimuksesta.

Tällainen Snellman-tutkimuksen ja harrastuksen traditio on Suomessa osin rakentunut täällä Kuopiossa toimivan Snellman-instituutin ympärille. Toimintani Snellman-instituutin puitteissa vaikutti osaltaan myös tutkimusaiheeni rajautumiseen. Kiitän instituuttia siitä, että se on ottanut tutkimukseni julkaisusarjaansa, ja koko siitä elävästä harrastuksesta, joka Snellmanin ympärille on paikallisestikin syntynyt.

On tietenkin aiheellista kysyä, miksi tutkia yhtä 1800-luvulta olevaa sanomalehteä ja sen paikallista aineistoa. Tähän voidaan kuitenkin todeta, että J. V. Snellmanin asema Suomen historiassa on merkittävä ja Saima-lehti on lyhyestä iästään huolimatta epäilemättä yksi maamme historian tunnetuimpia ja eniten mainittuja yksittäisiä sanomalehtiä. Snellmanin kannalta tuo lehti merkitsi siirtymistä akateemisesta filosofiasta yhteiskunnalliseen toimintaan tai, kuten tutkimuksessani esitän, ehkä pikemminkin toisenlaiseen filosofiseen toimintaan. Kysymys on kyllä filosofian ja käytännön toiminnan välisestä suhteesta, mutta en näe tätä suh-

detta yksinkertaisesti siirtymänä filosofiasta käytäntöön vaan pikemmin filosofisen toiminnan uudenlaisten muotojen etsimisenä.

Kysymys on siis siitä, millä tavoin filosofia voi vaikuttaa myös oman tieteenalansa ja akateemisen yhteisön ulkopuolella, ja tämä kysymys on meille tänään ainakin yhtä ajankohtainen kuin se oli 1800-luvun puolivälissä. Tuolloisista kysymyksenasetteluista johtaa suora linja siihen tapaan, jolla nyt keskustellaan filosofian ja muun käytännöllisen toiminnan suhteista. Tätä kautta katson, että työlläni on annettavaa nykyiseen kulttuurikeskusteluun.

Toinen huomionarvoinen seikka on Saima-lehden ilmestymisajankohdan paikka Suomen historiassa. 1840-luku edusti vielä traditionaalisen yhteiskunnan aikaa, jota Suomessa leimasi myös poliittinen pysähtyneisyys. Snellmanin Saima-lehti asettui uudenlaisen aikakauden, dynaamisen ja ihmisen itse tietoisesti aikaansaaman muutoksen äänitorveksi. Onkin erityisen kiinnostavaa, että Saiman ajatukset tulivat julkisuuteen juuri ennen kuin Suomessa etenkin 1800-luvun puolivälin jälkeen alkoi suuri yhteiskunnallinen murros ja modernisaatio, jossa Snellman itse oli merkittävällä tavalla mukana.

Kun Suomessa nyt valmistaudutaan tulevaan itsenäisyyden 100-vuotisjuhlaan, on hyvä nähdä, millä tavoin myös itsenäisyyden perustoja luotiin tuossa kauas 1800-luvulle ulottuvassa murroksessa. Snellmanin visiot juuri ennen tuon murroksen konkreettista alkamista ovat myös tämän päivän kannalta kiinnostavia. Suomalaisen yhteiskunnan etsiessä suuntaansa tulevaisuuteen on syytä katsoa siihen 1800-luvulta muotoutuneeseen pitkään linjaan, jonka varassa nykyisyys lepää.

Mikä siis oli Saima-lehti ja sen Kuopio-palsta?

Saima-lehti ilmestyi, kuten todettua, täällä Kuopiossa. Sen elinkaari kesti kolme vuotta 1844–1846 ja lehden lakkauttamisen dramaattinen prosessi on osaltaan vaikuttanut siihen, että lehdestä on tullut historiassa niin tunnettu. Saiman osakseen saama maine perustuu kuitenkin myös sen sisältöön, ja se on käsittääkseni täysin perusteltua. Saima on nähty koko suomalaisuusliikkeen synnyn eräänä keskeisenä virstanpylväänä 1840-luvulla.

Saima oli luonteeltaan ja myös levikiltään nimenomaan valtakunnallinen, ei paikallinen lehti. Tällainen lehti, joka on valtakunnallinen mutta joka ilmestyy pääkaupungin ulkopuolella, on sivumennen sanoen Suomen lehdistöhistoriassa harvinaisuus. Snellman itse asetti tuon lehtensä tavoitteet korkealle: hän pyrki käsittelemään tärkeitä yhteiskunnallisia kysymyksiä ja siinä hän onnistuikin.

Mutta laajojen yhteiskunnallisten analyysien ja poleemisten kiistakirjoitusten lisäksi lehti sisälsi jokaisessa numerossa myös paikallista aineistoa otsikolla *Kuopio*. Tämän lehdessä alusta alkaen vakiintuneen Kuopio-palstan sisältöä ja luonnetta käsittelen tässä tutkimuksessani. Tutkin palstan sisältöä mutta myös sen tyyliä, muotoa ja sen paikkaa sekä merkitystä lehden kokonaisuudessa. Tässä ilmenee eräs tutkimukseni metodologinen seikka: kun lehtikirjoituksia käytetään tutkimusaineistona, niitä on syytä tutkia alkuperäisistä lehdistä, ei vain jälkeensä kootuista kirjoitusvalikoimista käsin. Niin tärkeitä kuin ovatkin nämä erilaiset koottujen tai valittujen teosten editiot, joiden parissa olen vuosikymmenten aikana paljon työskennellyt, niin sellaisessa editiossa lehtikirjoitukset joutuvat yleensä pois alkuperäisestä yhteydestään ja helposti käy niin, että juuri pienten ja näennäisesti vähäpätöisten lehtikirjoitusten roolia ei havaita.

Väitän tutkimuksessani, että paikallinen Kuopio-palsta oli lehdessä tärkeämpi elementti kuin ensi katsomalta näyttäisi. Tästä ei kuitenkaan seuraa, että Snellmanilla olisi paikallispalstallaan ollut mielessään jokin täsmällinen agenda ja että hän sen kautta toisi esille kenties jotain sellaista, jota hän ei muuten voinut sanoa. Snellmania ja Saimaa tutkittaessa on toki koko ajan muistettava, että lehti ilmestyi varsin rajoitetun painovapauden puitteissa.

Kuopio-palstalla ei siis analyysini mukaan ole mitään tiettyä ohjelmaa, vaan se sisältää aidon sanomalehden tapaan havaintoja kulloinkin eteen tulevista ajankohtaisista asioista. Mutta tästä ei myöskään seuraa, että palsta olisi vain toisarvoista kommentointia. Päinvastoin väitän, että kun katsotaan koko aineistoa, noin 150 kirjoitusta, niin nimenomaan tuosta yksittäisten kirjoitusten kokonaisuudesta nousee esiin Snellmanin koko ajattelun ja yhteiskunnallisen toiminnan kannalta tärkeitä painotuksia. Snellman saattoi tämän palstan puitteissa kirjoittaa varsin vapaasti, ja palstan yksittäiset kirjoitukset muodostavat selkeästi jonkin kokonaisuuden.

Tältä pohjalta olen fenomenologisessa mielessä päätyneet tarkastelemaan noita pieniä kirjoituksia sinänsä, mahdollisimman puhtaalta pöydältä. En lähde siitä tavanomaisimmasta ratkaisusta, että katsotaan ensin Snellmanin filosofiaa tai hänen tärkeimpinä pidettyjä linjanvetokirjoituksiaan, joista sitten edettäisiin pienempien kirjoitusten tarkasteluun, vaan annan tämän aineiston puhua omalla äänellään ja teen tulkintoja sitten.

Jos katsotaan yksittäisiä tapahtumia tai uutisaiheita, niin noiden kolmen vuoden aikana Kuopiossa on kaksi yksittäistä tapahtumaa, jotka nousevat selvästi yli muiden ja jotka keskenään ovat kenties jokseenkin

samanveroisia. Nuo kaksi tapahtumaa ovat koko Itä-Suomen siihen asti korkeimman oppilaitoksen, uuden lukion, perustaminen kaupunkiin sekä ensimmäisen höyrylaivan ilmaantuminen Kuopion vesille.

Näiden kahden asian rinnastaminen on jo mielenkiintoista ja antaa kuvaa Snellmanin ajattelun kokonaisuudesta. Näiden kahden tapahtuman rinnalle on kuitenkin ehkä nostettava vielä kolmas, eräänlainen jatkokertomus kaupunkia ja ympäröivää seutua kohdanneesta voimakkaasta kerjäläisten liikehinnästä talvella 1846. Lukio edustaa henkistä kulttuuria, höyrylaiva aineellista kulttuuria ja kerjäläisongelma sosiaalista todellisuutta kipeine ongelmineen, joiden esiin nostajana Snellman oli maassamme päänavaajia.

Selvästi eniten käsitelty yksittäinen aihepiiri Snellmanin paikallispalstalla ovat kuitenkin säät. Lähes joka viikko lehti luo katsauksen ajankohittaiseen säätilaan tai sääilmiöihin. Säiden ja sitä kautta luonnonilmiöiden nostaminen näin tärkeälle sijalle on mielenkiintoista Snellmanilta, joka teoreettisessa hengenfilosofiassaan korosti mielellään hengen etusijaa pelkkään toisarvoisena pitämänsä luontoon nähden. Tämä ongelma antoi tutkimuksessani paljon aihetta pohdintoille. Vaikka Snellman lehdesään ja koko ajattelussaan niin paljon korostaa ihmisen aktiivisuutta ja toimintaa, niin sää ja luonto olivat kuitenkin niitä puitteita, joita ihminen ei voinut toiminnallaan ylittää.

Pohdin paljon Snellmanin palstan näkökulmaa ja sitä, mitä Kuopio siinä oikeastaan merkitsi. Katson, että hän ei kirjoittanut vain puhtaasti paikallistarinoita, vaan Kuopio oli hänelle pienoiskuva koko Suomesta; se edusti sitä, mitä koko Suomi olisi tai tulisi olemaan. Kuopio ei tarkkaan ottaen ole utopia, ei myöskään idylli, mutta hänen myönteinen ja hyväntahtoinen suhtautumisensa kaupunkiin on mielenkiintoinen seikka, kun lehden sisältö muilta osin oli hyvinkin poleemista ja kriittistä vallitsevia oloja kohtaan.

Kuopio edustaa siten lehdessä eräänlaista positiivista vaihtoehtoa. Snellman ei kannattanut keskusjohtoisuutta eikä katsonut, että kaikki hyvä leviää keskuksista loitommalle, vaan hän korosti tällaisten pienten, elinvoimaisten keskusten kulttuuria ja mahdollisuuksia. Kuopio on siis vertauskuva tulevaisuuden Suomesta, jonka rakennuspuita olisivat sellaiset asiat kuin lukio ja höyrylaiva, siis henkisen ja aineellisen kulttuurin edistyminen.

Henkisen ja aineellisen kulttuurin suhde onkin Kuopio-palstan tulkitsemisen kiinnostavia kysymyksiä. Palstan kokonaisuudesta henkii jon-

kinlainen tasaveroisuus ja tasapaino näiden kahden välillä. Molemmat ovat tärkeitä, omilla ehdoillaan. Kumpikaan ei ole ehdottomasti ensin eikä kumpikaan ole vain alistettuna toiselle tai johdettavissa suoraan toisesta.

Mutta nämä kaksi eivät myöskään ole kaksi täysin erillistä maailmaa, eikä kyse ole vain jonkinlaisesta toisaalta-toisaalta-suhteesta. Nuo kaksi inhimillisen toiminnan sfääriä näyttävät olevan selkeästi vuorovaikutussuhteessa keskenään. Katson, että kysymys on Snellmanille tutun Leibnizin filosofiaa soveltaen jonkinlaisesta ennalta asetetusta harmoniasta tai myös vastavuoroisuuden periaatteesta, tilanteesta, jossa kaksi perusvoimaa vaikuttavat samansuuntaisesti ja samalla vaikuttavat kumpikin toisiinsa.

Mutta jos henkinen ja aineellinen kulttuuri ovat jossain määrättyssä suhteessa toisiinsa ja tuo suhde vaikuttaa niihin molempiin, niin tuo suhde itse on jokin kolmas, joka jollain tavalla yhdistää tai liittää toisiinsa mainitut kaksi perusperiaatetta. Mikä silloin on tuo kolmas, se joka luo kulttuurista ja taloudesta toimivan kokonaisuuden?

Se kolmas on sivistys, joka on Snellmanin koko ajattelun ja muun toiminnan samoin kuin tämän oman tutkimukseni ydinkäsite. Snellmanin *bildning*-käsite eli sivistys nojaa saksalaiseen *Bildung*-traditioon, mutta ei vain siihen vaan myös *civilization*-käsitteen ja -idean ympärille rakentuneeseen perinteeseen. Sivistys ei ole vain jotain ulkoista oppineisuutta tai tietynlaista ulkoista käytöstä, vaan se on olennaisesti ihmisen sisäinen prosessi, itsetietoisuutta. Tämä taas ei tarkoita noista sivistyksen ulkoisista piirteistä luopumista, vaan sivistys voidaan nähdä sisäisyyden ja ulkoisen yhdistymisenä.

Bildung-tradition hengessä voidaan sanoa, että Snellmanille sivistys oli ihmiseksi tulemista, siis ihmisyyttä. Ihmisyyden on yhtä aikaa tosiseikka, vaatimus, arvo ja tavoite. Ihmisyyden eli sivistyksen inhimillisyyttä, inhimillisyyden toteutumista ja toteuttamista. Tästä seuraa, että niin taloutta kuin henkistä kulttuuria on tarkasteltava ihmisyyden toteutumisen, inhimillisyyden, näkökulmasta. Näin ajateltaessa sellainen nykyään yleinen näkökulma, että taloudellisten seikkojen pitäisi määrätä henkistä kulttuuria ja sitä kautta koko sivistystä, on lähinnä absurdi ja todellisuuden oman luonteen vastainen.

Snellmanin selvä sanoma on, että talous on ihmiselle yksi välttämätön perusasia, ja toimiva, vireä talouselämä on yksi inhimillisen sivistyksen muoto, mutta se on silti vain yksi, eikä se ole määräävin muoto. Päinvastoin myös talouden pitää palvella sivistystä inhimillisyyden merkityksessä

ja taloutta tulee arvioida sivistyksen näkökulmasta, ei päinvastoin. Tässä on tutkimukseni ja Snellmanin ajattelun eräs keskeisin muistutus tämän päivän yhteiskunnalle.

Sivistys on Snellmanille ennen muuta toiminnallinen käsite. Saima-lehden viimeisessä kirjoituksessaan vuonna 1846 hän esittää eräänlaisen yhteenvedon lehden taustalla olleesta ajatusmaailmasta. Tuon kirjoituksen mukaan sivistys on sitä, että ihminen tietää kuuluvansa laajempaan kokonaisuuteen ja tajuaa oman paikkansa tai tehtävänsä tuossa kokonaisuudessa. Tuo tietoisuus ja vastuu on jokaisen ihmisen saavutettavissa oleva asia ja myös velvollisuus, oppineisuudesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta. Jokainen voi toteuttaa sitä omalla tavallaan.

Tähän ihmisten yhteiseen tietoisuuteen liittyy tutkimukseni otsikon toinen käsite, henki. Henki siinä merkityksessä, jossa se Saima-lehdessä esiintyy, on olennaisesti aikakauden henkeä. Taustalla on alkujaan saksalainen *Zeitgeist*-perinne, mutta tavallisuudesta poiketen olen päätenyt suomentamaan Snellmanin *tidsandan* tai *tidens anda* -käsitteen aikakauden hengeksi, en siis ajanhengeksi. Snellmanin *tidsanda* ei ole mitään epämääräistä, häilyvää ja nopeasti vaihtuvaa muotia tai muuta puolimystistä ajanhenkeä, vaan aikakauden henki on täysin rationaalinen ja selkeä käsite. Katson, että Snellman on antanut tälle käsitteelle aivan poikkeuksellisen syvyyden.

Aikakauden henki tarkoittaa jonkin aikakauden korkeinta tietoisuutta, ja tuo tietoisuus puolestaan on samalla toimintaa. Aikakauden henki on se korkein rationaalinen tietoisuus, jossa aikakausi ymmärtää itsensä ja oman tehtävänsä. Snellmanille 1800-luvun puolivälissä tämä aikakauden henki on hyvin voimakkaasti valistuksen ideoiden leimaama. Hänen mielestään hänen aikakautensa korkein tietoisuus ja tehtävä on sivistyksen levittäminen, tarjoaminen ja mahdollistaminen kaikille. Sivistyksen yleisyys oli siis aikakauden henki ja katson, että tämä Snellmanin näkemys oli silloin hyvin perusteltu. Monet muut ovat hänen jälkeensä puhuneet demokratioitumisen ajasta, massojen aikakaudesta, tavallisten ihmisten tuloista historian näköpiiriin ja niin edelleen.

Mutta meidän ajastamme katsoen voidaan väittää myös, että aikakauden henki, siis meidän aikakautemme korkein tietoisuus, ei enää ole aivan tuota samaa. Valistuksen kritiikki on osoittanut, että pelkkä tiedon tarjoaminen ei sinänsä ratkaise kaikkea. Valistus ei kyennyt näkemään niitä suuria ongelmia, joita ihminen itse tietoisella toiminnallaan aiheuttaa ja jotka uhkaavat ihmistä itseään ja koko ympäristöämme.

En tutkimuksessani varsinaisesti pyri tulemaan Snellmanin aikakauden jälkeiseen aikaan, mutta lyhyesti esitän kuitenkin, että Snellmania tähän aikaan soveltaen aikakauden henki voisi nyt olla vastuu, tietoisuus yhteisestä maailmastamme ja sen turvaamisen välttämättömyydestä.

Katson siis, että Snellmanin aikakauden henki -käsite antaa mielenkiintoisen lähtökohdan myös oman aikamme suurten ongelmien lähestymiseen, ja tässä mielessä toivon, että tutkimukseni tulee osaltaan antamaan pohjaa jatkotutkimukselle. Kun Suomessa nyt usein etsitään jotain uutta kantavaa ja suurta yhteiskunnallista visiota ja katsotaan, että hyvinvointivaltio tai hyvinvointiyhteiskunta ei sellaiseksi enää täysin riitä, niin Snellmanin hengessä tuo uusi projekti voisi olla sivistysvaltio, jolle käsitteelle tosin tulee siinä tapauksessa antaa hieman erilainen merkitys, kuin mitä sillä arkikielessä nykyään yleisesti on.

Mutta sivistysvaltion perusteita pohdittaessa Snellmanin näköalat 1840-luvun Kuopioon ja sitä kautta mikrotasolla koko suomalaiseen yhteiskuntaan ovat uskoakseni erittäin hedelmällisiä.

Pyydän arvoisaa vastaväittäjäni tekemään ne tutkimukseeni koskevat huomautukset, jotka hän katsoo aiheellisiksi.

